

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

METHODS OF COMMITTING CERTAIN CRIMINAL OFFENCES AGAINST PROPERTY

Гурін В.В., к.ю.н., докторант
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Національна академія внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4439-372X>

Актуальність статті полягає в тому, що спосіб вчинення кримінального правопорушення є одним із основних елементів (криміналістичної, оперативно-розшукової, кримінологічної, кримінально-правової) характеристики кримінального правопорушення. Саме спосіб вчинення злочину є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події. Метою статті є визначити способи підготовки, вчинення та приховування найбільш поширених кримінальних правопорушень проти власності. У статті визначено способи підготовки, вчинення та приховування найбільш поширених кримінальних правопорушень проти власності. Наголошено, що способи вчинення кримінальних правопорушень проти власності залежать від конкретного виду кримінального правопорушення у цій сфері. На основі статистичних даних виокремлено найбільш поширені види кримінальних правопорушень проти власності, зокрема: крадіжки (63,7% від всіх кримінальних правопорушень проти власності); шахрайства їх питома вага у структурі кримінальних правопорушень проти власності становить 25,4%; кримінальні правопорушення пов'язані з привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 5,2% (54332). Наголошено, що зловживання довірою завжди ґрунтується на відносинах довіри, які виникають між суб'єктами соціального життя і являють собою специфічний різновид соціального зв'язку в системі суспільних відносин. Довіра є частиною людської діяльності, вона виникає як «засіб» спільної діяльності індивідів і є реакцією на ті чи інші аспекти їх поведінки, пов'язані з матрицями нормативно визначених ролевих очікувань. Зазначється, що шахрайство вчинене з використанням мережі Інтернет є одним із найбільш поширених видів кримінальних правопорушень цієї категорії (про, що зазначило 87% опитаних). Знання про способи підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень проти власності є необхідною передумовою ефективного виявлення та розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії.

Ключові слова: способи, вчинення, кримінальні, правопорушення, власність, виявлення, розслідування.

The relevance of the article lies in the fact that the method of committing a criminal offense is one of the main elements (forensic, operational-detective, criminological, criminal-legal) characteristics of a criminal offense. It is the method of committing a crime that is the main qualitative characteristic of the criminal's activity, which is most closely interconnected with the properties of other elements of a criminal event. The purpose of the article is to determine the methods of preparation, commission and concealment of the most common criminal offenses against property. The article identifies the methods of preparation, commission and concealment of the most common criminal offenses against property. It is emphasized that the methods of committing criminal offenses against property depend on the specific type of criminal offense in this area. Based on statistical data, the most common types of criminal offenses against property are identified, in particular: theft (63.7% of all criminal offenses against property); fraud, their share in the structure of criminal offenses against property is 25.4%; criminal offenses related to appropriation, embezzlement of property or taking possession of it through abuse of official position – 5.2% (54332). It is emphasized that abuse of trust is always based on trust relationships that arise between subjects of social life and represent a specific type of social connection in the system of social relations. Trust is part of human activity, it arises as a "means" of joint activity of individuals and is a reaction to certain aspects of their behavior associated with matrices of normatively defined role expectations. It is noted that fraud committed using the Internet is one of the most common types of criminal offenses in this category (which was reported by 87% of respondents). Knowledge of the methods of preparing, committing, and concealing criminal offenses against property is a necessary prerequisite for the effective detection and investigation of criminal offenses of this category.

Key words: methods, commission, criminal, offenses, property, detection, investigation.

Актуальність теми. Ґрунтовний аналіз наукової літератури [1, с. 20; 2; 3, с. 10; 4], свідчить про те, що спосіб вчинення кримінального правопорушення є одним із основних елементів (криміналістичної, оперативно-розшукової, кримінологічної, кримінально-правової) характеристики кримінального правопорушення. Саме спосіб вчинення злочину є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події [5, с. 36; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми протидії окремим видам кримінальних правопорушень проти власності стали предметом наукових досліджень таких науковців, як С.І. Афанасенко, В.С. Бондар, Б.Ю. Бистрицький, М.Ю. Бузинарський, А.В. Боднар, Ю.В. Висотенко, І.Б. Газдайка-Василишин, Ю.А. Дорохіна, В.С. Дженчако, О.Ю. Дрозд, О.О. Дудоров, С.О. Журба, Р.А. Запорожець, В.М. Захарчук, Ю.Є. Коваль, В.В. Лавренюк, П.Ю. Кравчук, В.О. Казміренко, А.М. Клочко, П.М. Коваленко, С.С. Кулик, Л.В. Ленська, О.В. Лисодед, О.Ю. Ліпін, А.В. Микитчик, Р.О. Мовчан, В.І. Оперук, Б.В. Осадчий, Ю.Я. Олійник, І. В. Пиріг, Б.А. Пазій, Б.К. Слободянюк, І.В. Сорока, В.В. Семененко, Ю.А. Сказко, І.М. Твердохліб, О.Д. Терещук, Т.Г. Таран,

К. О. Чаплинський, Г.М. Чернишов, Ю.О. Шульга, О.Г. Швидкий, Р.М. Шехавцов, С.А. Шубіна, Г.В. Щербатова.

Метою статті є визначити способи підготовки, вчинення та приховування найбільш поширених кримінальних правопорушень проти власності.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі поняття спосіб вчинення злочину визначається як обумовлений (детермінований) цілим рядом суб'єктивних та об'єктивних факторів комплекс дій суб'єкта з підготовки, вчинення та приховування злочинного діяння [7, с. 46].

Способи вчинення кримінальних правопорушень проти власності залежать від конкретного виду кримінального правопорушення у цій сфері.

Згідно з офіційною статистикою за 2019 – 2024 рр. найбільш поширеними видами кримінальних правопорушень проти власності є:

- 1) крадіжки (63,7% від всіх кримінальних правопорушень проти власності);
- 2) шахрайства їх питома вага у структурі кримінальних правопорушень проти власності становить 25,4%;
- 3) кримінальні правопорушення пов'язані з привлас-

ненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 5,2% (54332) [8].

Таким чином, розглянемо способи вчинення вищевказаних кримінальних правопорушень.

Способи вчинення крадіжок є інформативним джерелом у (криміналістичній, оперативно-розшуковій, кримінологічній, кримінально-правовій) характеристиці цього виду кримінальних правопорушень проти власності. Крадіжки за способом їх вчинення можуть вказувати на професійну спрямованість злочинця, його спеціалізацію [9, с. 128].

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що найбільша кількість крадіжок (24%) вчиняється зі складів, баз, магазинів, інших торговельних точок. Крадіжки з квартир становлять 3,4% – від загальної кількості цієї категорії кримінальних правопорушень. Кількість крадіжок з автомобілів становить – 2,0% [8].

Як засвідчили проведені дослідження [10], найпоширенішими способами крадіжок в мережі роздрібної торгівлі є викидання речей у вікно магазину, відривання магнітних міток, одягнення викраденого одягу поверх свого тощо [10, с. 330].

Типові способи вчинення квартирних крадіжок у науковій літературі класифікують за такими основними критеріями, зокрема: *квартирні крадіжки, що вчиняються відкритим способом* (проникнення у помешкання з використанням вільного доступу через залишені відкриті двері чи вікна; використання спільного проживання з особою потерпілого; встановлення довірливих відносин з особою потерпілого); *квартирні крадіжки, учинені зі зломом* (проникнення у помешкання через входи до нього (двері, вікна) шляхом їх вибивання; відкривання входів до квартири спеціальними знаряддями зламу; відкривання входів до квартири інструментами побутового призначення; просвердлювання отвору в дверях для відчинення замка з середини; відкривання дверей шляхом підбору ключа; відкривання дверей шляхом підбору ключа; пошкодження частини дверей чи вікна) [10, с. 14].

Найбільш типовими способами приховування вчинення квартирних крадіжок є: маскування – зміна уявлення в осіб, які стали свідками крадіжки, про злочинний характер учинення дії та причетності до них певної особи; фальсифікація – підrobка, створення фальшивої інформації або її носіїв, що може полягати в умисному залишенні на місці крадіжки чужих слідів рук й інших речових доказів причетності до крадіжки певної людини; знищення (ліквідація) злочинцем слідів, за якими його можна викрити в учиненні крадіжки; приховування – залишення працівника карного розшуку (слідчого) в невіданні щодо тих чи інших обставин учинення крадіжки або джерел доказової інформації [11, с. 290; 12].

Основними способами вчинення крадіжок з автотранспортних засобів є: розбиття скла, зламування замка, відкриття капоту; – використання вільного доступу до автотранспортного засобу; – застосування спеціальних сканерів для розблокування сигналізації до автотранспортного засобу.

Для викрадення транспортних засобів або заволодіння майном, що знаходиться в салоні автотранспортного засобу, крадіжки нерідко використовують сучасні технічні засоби, зокрема радіоелектронні та механічні пристрої (інструменти) [13, с. 54–55].

Типові способи приховування крадіжок це ті, що використовуються для знищення і фальсифікації слідів на місці кримінального правопорушення (рукавички, покриття долонь рук лаком або знежирюючим розчином, взуття більшого розміру або жіноче, знищення маркувальних і номерних знаків, обмова співучасників, створення фальшивих алібі тощо); швидкий збут викраденого або його приховання на певний час; викидання викраденого майна у випадку виникнення небезпеки викриття; дача неправди-

вих показань, відмова від дачі показань; вплив на очевидців, свідків, потерпілих з метою дачі ними неправдивих показань або відмови від дачі показань тощо [14, с. 326].

Відповідно до ст. 190 Кримінального кодексу України [15], шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Отже, законодавче визначення шахрайства містить посилання на два способи його вчинення: обман і зловживання довірою [16].

Обман – це специфічний спосіб впливу на людську психіку, що полягає в умисному формуванні в свідомості особи, яку обманюють, неправильних уявлень про факти, речі, явища, події або що свідомо підтримує вже наявні помилки з метою формування певного варіанту поведінки, необхідного винному при вчиненні ним суспільно небезпечних діянь, вказаних в кримінальному законі [17, с. 80].

Обман може бути і активним, і пасивним.

Активний обман полягає у навмисному введенні в оману шляхом повідомлення неправдивих даних, надання підроблених документів та вчинення інших дій, що створюють в особи помилкове уявлення про підстави передачі майна винному та викликають у неї впевненість у законності та необхідності цих дій [18, с. 36].

Пасивний обман полягає у приховуванні відомостей про юридично значущі фактичні обставини, повідомити які винний був зобов'язаний, унаслідок чого особа, яка передає майно, помиляється стосовно наявності законних підстав щодо цієї передачі [18, с. 36].

Проведене дослідження окремих вчених [19, с. 272–275; 20, с. 55] свідчить про те, що до типових способів введення в оману, належать:

- маніпулювання якістю інформації, тобто фальшування деяких фактів або навмисне укривання істини (86 %);
- маніпулювання кількістю інформації, тобто укривання частини правди або паралельне подання не існуючих та існуючих фактів як істини (74 %);
- повідомлення двозначної або неконкретизованої інформації (52 %);
- умовчування – повне приховування правди (46 %);
- спотворення – навмисне повідомлення помилкової інформації (33 %), що підтверджується результатами опитування слідчих Національної поліції України [19, с. 272–275; 20, с. 55].

Зловживання довірою (на рівні родового поняття про нього), як спосіб вчинення злочину, становить собою використання правомірно наданих винному повноважень, зумовлених фактичними чи юридичними підставами й особливим характером відносин довіри на шкоду довіритель (чи [і] третім особам) та всупереч його волі [21, с. 21].

Зловживання довірою завжди ґрунтується на відносинах довіри, які виникають між суб'єктами соціального життя і являють собою специфічний різновид соціального зв'язку в системі суспільних відносин. Довіра є частиною людської діяльності, вона виникає як «засіб» спільної діяльності індивідів і є реакцією на ті чи інші аспекти їх поведінки, пов'язані з матрицями нормативно визначених ролевих очікувань. Зловживання довірою як спосіб вчинення злочину завжди становить собою виконавчу своєрідність (операціональний аспект) такої дії винного, що зводиться до використання відносин довіри [21, с. 21].

Специфічною особливістю шахрайства з криміналістичного боку, яка суттєво вирізняє зазначений вид злочину від інших злочинів проти власності, є саме різноманітність форм і способів, в яких він проявляється [19; 22, с. 519].

Наприклад, найбільш типовими й поширеними способами вчинення шахрайства під приводом проповідування віровчень і виконання релігійних обрядів є:

1. Здійснення продажу адептам певного продукту або духовних послуг, що є обов'язковою умовою вступу (участі, доступу) до діяльності релігійної структури.

2. Використання релігії для захоплення влади в бізнесі (тобто отримання можливості керувати підприємницькою діяльністю та розпоряджатись прибутками на свою користь).

3. Здійснення численних матеріальних поборів із завербованих adeptів [22, с. 520].

Основними способами вчинення шахрайства на первинному ринку нерухомості є:

- 1) шахрайські дії при оформленні документів, необхідних для проведення будівництва;
- 2) шахрайські дії при безпосередньому укладанні договорів з громадянами щодо будівництва нерухомості;
- 3) шахрайські дії із внесенням навмисних змін у документи, що надають або позбавляють прав певних осіб на отримання житла в новобудові [23, с. 4].

Невдаючись до детального аналізу способів вчинення шахрайства інших сферах економічної діяльності (побутового обслуговування, страхування, соціального захисту, туризму, потрібно відзначити, що шахрайство вчинене з використанням мережі Інтернет є одним із найбільш поширених видів кримінальних правопорушень цієї категорії (про, що зазначило 87% опитаних).

Відповідно до звіту ФБР (FBI) «Про Інтернет-злочини» (Internet Crime Report) за 2020 рік найпоширенішим видом кіберзлочинів є Інтернет- шахрайство (фішинг, вишинг, смішинг) [24].

Останнім часом особливої популярності серед злочинних об'єднань набуло поширення вчинення шахрайства в Інтернеті з криптовалютами або криптошахрайство. Найпоширенішими шахрайськими схемами із криптовалютою є: шахрайство в соціальних мережах; шахрайства соціальної інженерії; нерегульовані афери під час обміну криптовалюти; шахрайство з електронною поштою; шахрайство з ICO – Initial Coin Offering (первинне розміщення токенів); криптоінвестиційні фонди; шахрайство у хмарному майнінгу (щодо підтримки роботи мережі біткоїн чи іншої криптовалюти за винагороду у вигляді токенів) [24].

Типовими способами вчинення шахрайств із використанням електро-обчислювальної техніки є: створення інтернет-аукціонів шляхом надання недостовірних даних і пропозиції продажу неіснуючих товарів; перерахування коштів із банківських карток шляхом обманного отримання конфіденційних даних; обманне заволодіння грошовими коштами шляхом створення або використання сайтів благодійних організацій; створення і забезпечення діяльності інтернет-магазину; створення та діяльність фіктивних фінансових бірж [25, с. 146-147].

Особливості способів привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем залежать від сфери фінансово-господарської діяльності.

Вивчення матеріалів судової практики (вироків суду за ст. 191 КК України) свідчить, що вчинення кримінальних правопорушень цієї категорії найбільш поширено: у сфері державного управління майном; у сфері проєктування, будівництва, транспорту та експлуатації інфраструктурних проєктів; у сфері оборонно-промислового комплексу;

у паливно-енергетичному та агропромисловому комплексах.

Наприклад, найпоширенішими способами розкрадання державних коштів є: використання фіктивних суб'єктів господарювання, у т.ч. нерезидентів, для отримання бюджетних коштів; використання суб'єктів господарювання, у т.ч. нерезидентів, які пов'язані з керівництвом державного підприємства; встановлення замовником тендерних вимог під заздалегідь визначеного учасника. Змова учасників тендерів для визначення переможця; використання підставних осіб для реєстрації підконтрольних юридичних осіб з метою приховування реального бенефіціарного власника; використання афілійованих осіб для надання псевдопослуг; здійснення закупівель за заздалегідь обумовленими (як правило, завищеними) цінами, а також із маніпулюванням якістю та обсягом закупівель; укладання фіктивних договорів щодо надання послуг, виконання робіт та поставки товарів; проведення безтоварних операцій; оплата державних послуг на визначених суб'єктах; шахрайство з позиками та кредитами, наданими іноземними державами та міжнародними фінансовими організаціями, шляхом підробки фінансових документів і звітності; залучення фізичних осіб-підприємців, які є працівниками державного підприємства; покриття за рахунок бюджетних коштів витрат сторонніх юридичних та фізичних осіб; залучення псевдо ФОП [26, с. 81].

Серед типових способів вчинення розкрадання виокремлюють:

- безпосереднє привласнення або розтрату розкрадання грошових коштів та матеріальних цінностей з попереднім створенням надлишків;
- розкрадання шляхом підробки документів та з використанням комп'ютерної техніки;
- незаконні виплати (за невиконані роботи, премій та ін.);
- виготовлення та збут неврахованої продукції;
- списання нібито зіпсованих матеріалів та ін. [27].

З метою приховування протиправних дій злочинці можуть вдаватися до заходів, що передують розкраданню або здійснюються після його вчинення. Такими заходами можуть бути внесення до документів неправдивої інформації, внесення змін до устаткування, створення умов для знищення або псування сировини та продукції, складання актів про списання, фіктивне банкрутство та ін [28, с. 60 – 61].

Таким чином, дані про спосіб учинення такого кримінального правопорушення є основним підґрунтям для висунення і перевірки слідчих версій щодо особи злочинця та дозволяють встановити слідову картину кримінального правопорушення, оскільки для конкретних способів учинення чи приховання кримінального правопорушення характерні певні види слідів та механізми їх утворення [29, с. 3].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене можна дійти висновку, що знання про способи підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень проти власності є необхідною передумовою ефективного виявлення та розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., П'яковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. К.: КНТ, 2009. 160 с.
2. Оржинська Е.І. Колабораційна діяльність: попередня криміналістична характеристика. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/266/7385/15357-1?inline=1>.
3. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину і сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» К., 2005. 21 с.
4. П'яковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 69 – 73.
5. Гора І. Поняття способів вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. URL: <http://legeasiviata.in.ua/archive/2012/9/08.pdf>
6. Комаринська Ю. Б. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із психологічним домашнім насильством. *Юридичний науковий журнал*. 2022. № 9. С. 312 – 315. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/75>

7. Чучко С.В. Розслідування шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет. дис. докт. філософії: спец.: 081 – Право. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021. 276 с.
8. Офіс Генерального прокурора. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravorushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
9. Твердохліб І. М. Криміналістична характеристика крадіжок, учинених в умовах надзвичайних ситуацій. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. «Право». 2011. Вип. 16. С. 124 – 131.
10. Бурда О. М. Кількісні та якісні показники крадіжок, що вчиняються в мережі роздрібної торгівлі. *Часопис Київського університету права*. 2019. 4. С. 328 – 332.
11. Макаров М.М. Способи вчинення та приховування крадіжок. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 285 – 293.
12. Василичук В. І. Протидія підрозділами карного розшуку кишеньковим крадіжкам : метод. рек. / [В. І. Василичук, Н. В. Харечко, О. М. Гайовий та ін.]. – Київ : Кандиба Т. П., 2015 – 59 с.
13. Методика розслідування крадіжок з автотранспортних засобів: проблеми теорії та практики : монографія / В. Ю. Дрозд. К. О. Чаплинський, – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 306 с.
14. Підпалій В.В. Способи вчинення крадіжок в умовах великого міста. *Юридична наука*. 2020. 1 (103). С. 322 – 329. DOI: 10.32844/222-5374-2020-103-1.39
15. Кримінальний кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
16. Попов К.Л. Обман як спосіб шахрайства. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/b9229910-07d7-4b75-86e6-59678ccc661f/content>
17. Висоцька В.В. обман як спосіб вчинення злочину. *Правова держава*. 2012. № 14. С. 78 – 81.
18. Ковальчук О. В., Пряхін Є. В. Методика розслідування шахрайства, пов'язаного з діяльністю кредитної спілки: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 204 с.
19. Курята Л. Л. Криміналістичні засади розслідування шахрайства. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2018. с. 272–275.
20. Курята Л. Л. Розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів. дис. докт. філософії: спец.: 081 – Право. Київ, 2022. 290 с.
21. Анісімов Г. М. Зловживання довірою як спосіб учинення злочину. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 128. С. 20–28.
22. Курята Л. Л. Типові способи шахрайства, вчиненого під приводом проповідувань віровчень та виконання релігійних обрядів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 518-520. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/135>.
23. Сорочан А. В. Теоретичні та праксеологічні основи розслідування шахрайства на первинному ринку нерухомості: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Дніпро 2021. 236 с.
24. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.
25. Романенко Т. Способи вчинення шахрайств із використанням електронно-обчислювальної техніки як елемент їх криміналістичної характеристики. *Education, Law, Management*. 2020 № 3 (31), vol. 2. С. 144-148.
26. Типологічне дослідження «Відмивання доходів від привласнення коштів і майна державних підприємств та інших суб'єктів, які фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів». URL: <https://bankalliance.ua/pages/aml/library/2019.pdf>.
27. Приходько А.А. Методика розслідування привласнення, розтрати або заволодіння майном. URL: <https://prikhodko.com.ua/my-izmi/my-i-zmi/stattiya/metodyka-rozsliduvannya-privlasnennya-roztratyabo-zavolodinnya-majnom/>.
28. Коновалова В. Є.. Версія: концепція та функції в судочинстві / В. Є. Коновалова. – Х.: Консум, 2000.
29. Коршикова Т.В. Розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки. дис. докт. філософії: спец.: 081 – Право. Київ, 2021. 255 с.